

En sammanfattning av

Kristina Malmbergs och Kerstin Lagrells rapport

Att ha fötterna i myllan

och få tankar att flyga

En utvärdering av hur pedagogistans kompetens kommer till användning i kommunala förskoleorganisationer.

Denna utvärdering är utförd av avdelningen för rektorsutbildning vid Uppsala universitet

på uppdrag av Reggio Emilia Institutet

Rapporten var klar 2014-08-15

En kort bakgrund till utvärderingen

Reggio Emilia Institutet startade sin första pedagogistautbildning redan 2001. Efter det har Institutet regelbundet anordnat nya pedagogistautbildningar, till en början årlånga för att senare omfatta tre terminer.

Efter drygt tio år ville Institutet ta reda på om de många pedagogistor man utbildat fått möjlighet att göra skillnad i kommunernas förskoleverksamhet – och hur deras kompetens kommit till användning.

För att antas till pedagogistutbildningen har det funnits vissa villkor som de sökande måste uppfylla, bland annat att man är bekant med Reggio Emilias värdegrund, är van vid att arbeta med pedagogisk dokumentation – och att man kan styrka att det finns förutsättningar för att de kompetenser man tillägnar sig kommer till användning i den egna organisationen. Utbildningen har alltså alltid setts som en del av ett större och mer långtgående syfte, nämligen att bidra till en fördjupning av den filosofiska värdegrunden i de verksamheter som deltagarna kommer ifrån. Den ska framförallt spela en viktig roll för verksamheten och inte bara för de personer som går utbildningen.

Utvärderingens syfte och övergripande frågeställningar blev därför att försöka ta reda på just detta: Hur de utbildade pedagogistornas kompetens tas i anspråk och hur det kommer verksamheten till del. Men också att få fördjupad kunskap om på vilket sätt de som deltagit i utbildningen verkar som pedagogistor i pedagogisk verksamhet idag.

För att kunna få svar på detta kontaktade Reggio Emilia Institutet Avdelningen för rektorsutbildningen vid Uppsala universitet som tog på sig uppdraget att genomföra en sådan utvärdering. Uppdraget att utreda pedagogistutbildningen gick där till Kristina Malmberg, utbildningsledare för rektorsutbildningen och universitetslektor i utbildningsvetenskap, och Kerstin Lagrell, universitetsadjunkt vid Institutionen för pedagogik, didaktik och utbildningsstudier och styrelseledamot i Reggio Emilia Institutet.

När studien påbörjades våren 2013 hade sammanlagt 420 personer gått Institutets pedagogistautbildning, som då genomförts tio gånger. Alla dessa fick en förfrågan om att vara med i utvärderingens enkätstudie, varav 207 (nästan 53 procent) tackade ja och svarade på en mängd frågor, via internet. Men utvärderingen omfattade också en fallstudie med 27 informanter som intervjuades mer ingående; sju pedagogistor och deras närmaste chefer samt några utvalda pedagoger på sju förskolor i fyra olika kommuner.

En sammanfattning av studien

En studie som skiljer sig från andra

I Sverige finns det en lång tradition av att erbjuda och genomföra fortbildningar och kompetensutveckling för skolans professionella som ett sätt att förändra och utveckla verksamheten. Idag gäller det i hög grad även förskolan. Ofta är det staten som initierat och finansierat dessa och högskolan som genomfört dem.

En rad utvärderingsstudier har dock visat att det är svårt att se några effekter i verksamheten av att enskilda pedagoger fått gå någon kurs även om de själva uppskattat dem och känt sig styrkta efteråt.

Resultatet av denna studie ger en delvis annan bild, visar Malmberg och Lagrell.

Pedagogistorna i enkäten tycker att deras kompetens tas tillvara i den organisation där de arbetar. Det gäller framför allt, och föga förvånande, de pedagogistor som inte har något personalansvar. Två av tre tycker rentav att det sker i mycket hög utsträckning. Även fallstudiens intervjuer bekräftar och förstärker den bilden, särskilt intervjuerna med förskolecheferna, som ger många exempel på hur pedagogistan avlastar dem i deras arbetsuppgifter. Antingen det gäller att etablera kontakt med nya arbetslag som de inte mäktar med eller när de upplever att pedagogistorna har mer kompetens och djupare kunnande än de själva har.

Dessutom beskrivs rollen – att vara pedagogista och inte chef – som en möjlighet att etablera andra slags relationer, något som alla, såväl förskolechefer, pedagogistor som pedagoger, tillskriver ett särskilt värde.

Pedagogistans arbete

I fallstudierna finns många beskrivningar av vad pedagogistorna ägnar sig åt. De intervjuade fick också kortfattat skriva ner det de såg som de fem mest framträdande delarna i pedagogistans arbete. En innehållsanalys av dessa svar visar att det finns några formuleringar som återkommer oftare än andra, som att:

En pedagogista handleder, inspirerar, tillför teori och forskning, håller i möten, stöttar, utmanar, är med och utvecklar den pedagogiska miljön, bidrar till reflektion och är ett bollplank.

När Malmberg och Lagrell ordnar dessa beskrivningar utifrån vilka pedagogiska processer pedagogisterna huvudsakligen arbetar med framträder följande bild:

Bild 9: Sammanställning av svaren på intervjufrågan: Vad gör pedagogistan? (N=27 fallstudieintervjuer)

PROCESSER /NIVÅ	FÖRUTSÄTTNINGAR /PLANERING	GENOMFÖRANDE	UTVÄRDERING
<i>Kommunnivå</i>	Ingår i planeringsgrupper	Håller i kompetensutvecklingsinsatser	
<i>Verksamhetsförskolenivå</i>	Deltar i den långsiktiga planeringen Planerar fortbildnings- och utvecklingsinsatser Utvecklar pedagogiska miljön Skapar strukturer Tar fram mallar	Leder APT-möten och andra möten (som utvecklingsgrupp)	Helhet och överblick Följer upp och dokumenterar Systematiskt kvalitetsarbete Identifierar utvecklingsbehov
<i>Arbetslag/ pedagog</i>	Synliggör läroplansuppdraget Tillför teori Inspirerar Utmanar barnsyn	Handleder Deltar i planering av projekt Är bollplank Stöttar och stödjer Är förebild	Utgår från pedagogisk dokumentation/ Bidrar till reflektion
<i>Barngrupp</i>		Håller i Barnråd (1)	Observerar barn och pedagoger
<i>Föräldrar</i>		Har samråd med föräldrar (1)	

Här kan man se att pedagogisterna används för att planera och skapa förutsättningar för genomförandet av pedagogiska processer samt för uppföljning och utvärdering av verksamheten och att det äger rum på flera nivåer i de kommunala förskoleorganisationer som studien omfattar.

Både fallstudien och enkätstudien visar att pedagogistornas arbete främst är riktat mot pedagogerna och att mycket av deras arbetstid ägnas åt olika sammankomster med dem. Oftast i reglerad form, som vid arbetslagens planerings- eller reflektionsmöten, som pedagogistan dessutom oftast får hålla i, i alla fall till en del. Pedagogistan leder också

andra grupper med mer specifika ansvarsområden som utvecklingsgrupper eller miljögrupper.

Pedagogistan spelar också en stor roll som samtalspartner för pedagogerna under de spontana möten som uppstår i vardagen.

Det är framförallt i alla dessa möten, formella såväl som informella, som pedagogistans pedagogiska ledarskap blir synligt för pedagogerna.

Pedagogistan som bollplank

Pedagogistan tillskrivs ofta en roll som bollplank. En roll som rymmer två helt olika sidor, visar Malmberg och Lagrell, att vara både medspelare som motspelare.

Som medspelare använder pedagogistan sin förmåga att lyssna in och ta vara på de ”bollar” som levereras genom att bekräfta och understödja dem, eller att göra tillägg som förfinar.

Som motspelare handlar det mer om att bjuda motstånd, utmana och tillföra något nytt i form av en ny teori eller ett annat perspektiv.

Det finns mycket i materialet som tyder på att det är detta, kombinationen av att vara med- och motspelare som, framstår som pedagogistans främsta bidrag, åtminstone för pedagogerna. Samtidigt kommer det fram att det är just här som det kan uppstå oklarheter i reglerna om hur spelet ska spelas. Hur avgörs i vilken utsträckning ”bollplanket” ska spela med eller mot?

I många stycken är det en grannliga uppgift och något som kräver fingertoppkänsla hos pedagogistan, påpekar Malmberg och Lagrell i rapporten, och en förmåga att kunna balansera mellan närhet och distans för att vinna den legitimitet som krävs för att skapa en meningsfull dialog.

Bollplanksmetaforen väcker också frågor om ömsesidigheten i de relationer som utvecklas mellan pedagogen och pedagogistan.

På en av de förskolor som besöks finner de också ett inslag av ”rätt- och feltänkande”, något som det även finns tendenser till i några andra berättelser i materialet. Som när en pedagog beskriver hur samtalen med pedagogistan upplevs som en bekräftelse på hur de arbetar och att de gör rätt.

Även om det inte är ett genomgående mönster i materialet så visar författarna i sin rapport att det är något som bör uppmärksammas:

”Om inte det ömsesidiga utforskandet och den ömsesidiga reflektionen mellan alla deltagande bygger på att alla har något värdefullt att bidra med, utifrån sina olika kompetenser och perspektiv, riskerar 'planket' i metaforen, dvs pedagogistan, bli något slags rättesnöre. 'Så här är det, det är det här som är Reggio Emilia-inspiration. Det är jag som pedagogista som bollar tillbaka med mina reflektioner och mina kunskaper och kompetenser'. Möjligtvis är det så att tvivlet i sådana fall inte får någon plats och något värde. Pedagogistans egen förundran och nya tankar i mötet med barn och pedagoger uteblir. Kan det här i så fall snarare komma att upplevas som en 'implementering av Reggio Emilia-inspiration'?”

Verksamhetsutvecklare och pedagogisk ledare

I fokus för pedagogistans arbete finns ett utvecklings- och förändringsmotiv visar studien. Pedagogistans roll är att bidra till att verksamhetens kvalitet garanteras och/eller förbättras. Hos pedagogistorna finns också en starkt uttalad ideologisk grund för vilken typ av förändring som är önskvärd, vilken också delas av förskolechefer i fallstudien. Här omfattas framförallt sådana områden som pedagogernas förståelse och förhållningssätt, synen på barn och barns lärande, förskolans pedagogiska miljö och olika arbetsformer. Områden som också går att knyta till vad som, i ett styrningsperspektiv, ryms inom förskolechefens ansvar.

De pedagogistor som ingår i fallstudien axlar, uttalat eller outtalat, en stor del av det pedagogiska ledarskapet i sina förskolor.

Malmberg och Lagrell tar även upp de tecken som finns idag på att den kommunala förskolan håller på att genomgå en hierarkisering. Som att många kommuner skapar nya organisationsstrukturer. Förskolenheter förs samman under en gemensam ledning, och tydlighet är inte sällan ett honnörsord. Ofta skapas flera ledningsnivåer, med en hierarkisk struktur, där pedagogistan också ska placeras in. Som underställd en förskolechef i en kommunal organisationsstruktur och som del av en ledningsgrupp möter pedagogistorna idag sannolikt olika ledningsfilosofier som de behöver förhålla sig till.

Vad händer i mötet mellan dessa ofta ”top-down”-influerade synsätt och den reflekterande och demokratiska syn som präglar Reggio Emilias pedagogiska filosofi, frågar sig

rapportförfattarna. *Hur rustad är pedagogistan att hantera och förhålla sig till dessa olika influenser och ”tryck”?*

Det finns alltså mycket som tyder på att det, på både nationell och kommunal huvudmannanivå, finns en förväntan på mer styrning av och ledning i förskolan och att pedagogistan får en funktion att fylla där, påpekar Malmberg och Lagrell. Samtidigt som deras utvärdering visar att pedagogistans kompetenser ses som värdefulla på såväl central kommunal nivå, förskolenivå, arbetslagsnivå som hos den enskilda pedagogen.

I materialet finns många exempel på hur pedagogistor tas i anspråk och får nya uppdrag, i allt från att vara med i utarbetandet av kommunala uppföljningsmallar och policydokument till att ansvara för kompetensutvecklingsdagar, något som får Malmberg och Lagrell att uppmärksamma att det finns en överhängande risk för uppgiftsträngsel i pedagogistornas många arbetsuppgifter idag.

Barnen i fokus

En framträdande plats i pedagogistans tal om sitt arbete har barnet, som ses som en kompetent och aktiv medskapare i det som sker i förskolan. Det är också barnen som står i fokus för pedagogistorna när de ger sin syn på sitt uppdrag. Samtidigt finns det en tendens här, visar studien, att pedagogistorna fjärras från att delta och följa pedagogernas arbete med barnen.

Givetvis finns barnets röst med i de pedagogiska dokumentationer som flera av pedagogistorna reflekterar utifrån tillsammans med pedagogerna. Men i studiens omfångsrika material finns bara några få svar som beskriver hur pedagogistans kompetens används direkt i mötet mellan pedagoger och barn. Som den pedagogista som gör regelbundna observationer av barn och pedagoger, och den som arbetar medvetet med barns inflytande genom ett så kallat barnråd.

Några pedagogistor säger också att de saknar kontakten med barnen, men att det inte finns utrymme för det inom deras nuvarande uppdrag.

Rapportförfattarna ställer sig här en fråga om förflyttningen från görandet tillsammans med barn och pedagoger kan ses som ett utslag av att, i och med att pedagogistans kompetens uppmärksammas, så ökar också efterfrågan på deras medverkan på andra arenor?

Avslutningsvis påpekar Malmberg och Lagrell att de under sitt arbete med denna utvärdering mötts av stolthet och glädje över att vara pedagogista, och en känsla av att vara behövd och en önskan om att göra skillnad.

”Vår uppfattning är att det finns många pedagogistor som brinner för att vara med och bidra till en förskola som ger barn de allra bästa förutsättningar att bli lyssnade på. En förskola där barn blir tagna på allvar och ges möjligheter till lärande genom utforskande och genom olika uttrycksformer.”